

VARIA DACO-ROMANA (XXI-XXIV)

CONSTANTIN C. PETOLESCU

Mots-clés: drachme, tétradrachme, statère; Décénée, ΚΟΣΩΝ, ΚΟΣΩΝ ΔΡΟΥΕΙC; Strabon, Ptolémée; *Ad Mutrium*, *Ad Pannonios*, *Ad Vatabos (Batavos)*, *Cogaionon*, *Ruconium*, *Ulpianum*, *Usdicenses*.

Résumés :

21. A propos du roi Coson

Le mystère des monnaies du type ΚΟΣΩΝ a été renouvelé par la réapparition dans le commerce d'antiquités de quelques monnaies en argent, avec cette légende même, mais considérées d'habitude comme des faux modernes. Une véritable surprise fut tout récemment l'apparition de plusieurs pièces en argent imitées d'après les monnaies de Macedonia Prima, présentant sur le droit la massue d'Héraclès encadrée, au lieu de la légende ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ ΠΡΩΤΗΣ, par l'inscription ΚΟΣΩΝ / ΔΡΟΥΕΙΣ. Nous comprenons « Coson, fils de Droueis » ; le nom du père (sans doute, au génitif) du dynaste dace trouve analogie dans l'inscription gravée sur une bague en or connue de l'inventaire d'un tombeau de Sucidava, exploré en 1854 et datant du IIe s. p. C. (voir IDR, II, 228, avec la bibliographie antérieure): à l'extérieur ΒΡΩΛΘΡΙΣ, à l'intérieur ΒΕΙΝ ΔΡΥΗCΟΥ ΑΡΟΥΛΟΝ.

22. Cogaionon

À ce propos, Strabon (Géogr., VII, 3, 7) consigne : καὶ τὸ ὄρος ὑπελήφθε ἱερόν, καὶ προσαγορεύουσιν οὗτος ὄνομα δ' αὐτῶν Κωγαίονον, ὁμώνυμον τῶν παραρρέοντι ποταμῶν, « la montagne même était considérée sainte; on l'appelle donc Cogaionon, du même nom que le fleuve qui coule (près de cette montagne) ». Ce toponyme a été mis en liaison par S. Olteanu et D. Slușanschi (voir plus bas, notes 13 et 15) avec le mot ΚΑΓΑ mentionné dans deux inscriptions grecques de Tomis (voir ISM, II, 36 : Καγα Ἡρωί[δου] et 128 : Ἡρωι Καγα, selon nous une nouvelle épithète du Cavalier Thrace). D'autre part, la forme Κωγαίονον désignait de plus la grotte-sanctuaire où se retirait le grand prêtre Zamolxis (cf. l'application de la désinence – ον au nom d'une divinité, pour dénommer son sanctuaire: Ἀθήναιον, Ἡραϊον, Ἡρώων, Ἰσείον, Μιθραϊον, Μουσείον, Νυμφαῖον, Σαραπέιον).

23. Ruconium ou Ulpianum ?

Une inscription fragmentaire, provenant de Jebucu (comm. Almașu, dép. de Sălaj voir note 21) et datant des années 198-209, est dédiée à Jupiter Optimus Maximus par le *vicani vici [- - -]ni* ; les éditeurs intègrent [*Ruco*]ni, toponyme attesté par Ptolémée (IV, 8, 4 : Ρουκκόλιον). Nous préférons [*Ulpia*]ni, attesté lui-aussi par Ptolémée (*ibidem* : Οὐλπιανόν).

24. Civitas Ausdecensium

Une inscription trouvée au sud de Dobroudja (Scythia Minor), près de Tropaeum, fait mention d'une *Civitas Ausdecensium* (CIL, III, 144372 = AÉ, 1957, 333; IDRE, II, 338.), cité pérégrine.

Ce toponyme a été associé avec la tribu thrace des *Usdicenses* (mentionnée par Ptolémée, III, 11, 8: habitants de la stratégie d'Οὐδουκησική) et par une inscription de Rome (CIL, VI, 2807 = 32582; ILS, 4068 CIL, VI, 2807 = 32582; ILS, 4068; *cives Usdicenses vico Agatapara*).

La forme du toponyme *Ausdecenses* provient de la manière dont cette population colonisée au sud de Dobroudja (à côté des *Bessi* et des *Lai*) était dénommée par les autorités romaines et par la population indigène : *Ad Usdicenses* (« Chez les *Usdicenses* ») ; voir pour analogie, en Dacie : *Ad Pannonios*, *Ad Vatabos / Ad Batavos*, éventuellement *Ad Tungros*.

Par le même phénomène linguistique pourrait s'expliquer l'évolution du toponyme Orgame (Ὀργάμη : Hécatée) : *Ad + Orgame* → *Argamum*.

Cuvinte cheie: drahmă, tetradrahmă, stater; Ptolemeu, Strabo; ΚΟΣΩΝ, ΚΟΣΩΝ – ΔΡΟΥΕΙΣ, Deckaineos; Kogaionon; Ad Pannonios, Ad Mutrium, Ad Vatabos (Ad Batavos); Altinum, Argamum, Civitas Ausdecensium, Ruconium, Sucidava, Ulpianum, *Usdicenses*.

Rezumate:

21. Recent, enigmaticul rege KOSWN a apărut și pe monede de argint imitate după tetradrahmele Macedoniei Prima: pe revers este redată o măciucă (simbolul lui Heracles), iar de-a lungul acesteia, de o parte și de alta, KOSWN / DROUEIC, prin urmare „Coson, (fiul lui) Droueis”. Patronimicul este recunoscut de autor într-o inscripție de la Sucidava (IDR, II, IDR, II, 228).

22. Muntele sfânt al dacilor este denumit Kwgaivonon de Strabo (*Geogr.* VII, 3, 7). Pe baza a două inscripții din Dobrogea (ISM, II, 36 și 128), în care Eroul Cavaler poartă epitetul ΚΑΓΑ, autorul (de acord cu alți învățați: D. Slușanschi, A. Vulpe) consideră că forma autentică era Kagaion; substantivul Κωγαίωνον desemnează deopotrivă muntele și peștera-sanctuar (după exemplul aplicării desinenței –ον numelor unor divinități, pentru a desemna sanctuarele lor: Ἀθήναιον, Ἡραίων, Ἡρώον, Ἴσσειον, Μιθραίων, Μουσεῖον, Νυμφαίων, Σαραπείον).

23. O inscripție recent descoperită la Jebucu (com. Almaș, jud. Sălaj) menționează niște *vicani vici [Ruco ?]ni* (v. *infra*, nota 21); completarea propusă de editori se întemeiază pe menționarea toponimului *Ruconium* în *Îndreptarul geografic* al lui Ptolemeu (IV, 8, 4) – care însă era situat la vest de Porolissum, în teritoriul rămas *extra fines provinciae*. Noi preferăm întregirea *vicani vici [Ulpia]ni*; toponimul *Ulpianum* este și el atestat de Ptolemeu, alături (în apropiere) de Napoca și Potaissa.

24. *Civitas Ausdecensium*. Autorul explică forma *Ausdecenses* prin combinația dintre prepoziția *ad* + *Usdicenses*, numele unei seminții trace, menționată de Ptolemeu (III, 11, 8) și epigrafic (CIL, VI, 2807 = 32582 = ILS, 4068), însemnând „La Usdicensi”; prin contragere, a rezultat *Ausdecenses*. Într-un mod asemănător se pot explica alte toponime din Dobrogea romană: *Ad + Oltina = Altinam* → *Altinum* și *Ad + Orgame = Argamem* → *Argamum*.

După o întrerupere îndelungată¹, reluăm seria acestor note privitoare la istoria Daciei².

21. Despre regele Coson

Într-o carte apărută cu doi ani în urmă consacrată monedelor de aur (stateri) de tip ΚΟΣΩΝ, se menționează – din surse considerate nu tocmai sigure – apariția în comerțul de antichități a unor piese de argint cu numele acestui misterios basileu³; de fapt, știrea nu era nicidecum nouă, astfel de piese fiind cunoscute cu cel puțin un veac în urmă⁴. Concluzia autoarei era că aceste piese de argint aveau valoare de drahmă⁵.

Când cartea vedea lumina tiparului, era deja de notorietate descoperirea unor „cosoni” de argint. Surpriza a fost descoperirea unor piese imitate

după monedele Macedoniei Prima, având pe revers o măciucă (simbolul lui Heracles), iar de-a lungul ei, de o parte și de alta, inscripția ΚΟΣΩΝ / ΔΡΟΥΕΙΣ⁶. După modelul monedelor grecești, este evident că cel de-al doilea nume era un patronim, cel al tatălui lui Coson; acesta trebuie să fie la genitiv: ΔΡΟΥΕΙΣ(ΟΥ). Acest antroponim traco-geto-dacic găsește analogie în inscripția de pe un inel de aur descoperit într-un mormânt la Sucidava⁷: pe interiorul inelului se citesc literele ΒΡΩΛΘΡΙΣ, pe exterior ΒΕΙΝ ΔΡΥΗΘΟΥ ΑΡΟΥΛΟΝ (ceea ce ar însemna: „Al lui Brolythribis, fiul lui Dryesos, născut la Aroulon”).

Cum s-a observat în cartea citată, Coson, fiul lui Droueisos, era comandantul (*dux*) formațiunii din munți, care se pregătea să trimită ajutor militar lui Brutus; el nu era încă rege, așteptând probabil să primească confirmarea din partea romanilor⁸.

¹ Ultima apariție (seriile XIX-XX), în *Thraco-Dacica* 19, 1998, 157-160.

² O parte din aceste note, precum și altele apărute în diverse publicații, au fost strânse într-un volum: vezi Petolescu 2007.

³ Petolescu 2011, 11, nota 5.

⁴ Bahrfeldt 1912, 252, despre care afirma: „Alle solche Stücke in Silber sind jedoch moderne Abgüsse goldener Originale und somit Fälschungen” (vezi și sursa lui M. v. Bahrfeldt).

⁵ Petolescu 2011, 11 (cu nota 4), 74 (nota 58).

⁶ Vezi astfel Casa de licitație Gemini, LLC, IX, 8 ianuarie 2012, nr. 81.

⁷ IDR, II, 228 (= CIGD, 122, cu bibliografia anterioară). Inelul, împreună cu alte obiecte, a apărut în mormântul unei femei, descoperit în 1854 de D. Papazoglu; mormântul datează pe baza unei monede de bronz din anii 159-160, determinată de Carmen Maria Petolescu 1979, 39-40.

⁸ Petolescu 2011, 73, cu nota 53.